

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

В умовах швидко мінливого змісту знань, постійного його збільшення все більше зростаючими темпами, в усіх країнах іде реформування вищої школи. Основними напрямками реформування визначені наступні чинники: безперервність; диверсифікованість; підвищення фундаментальності; інтегрованість; гуманітаризація; демократизація; гуманізація; інтеграція з наукою й виробництвом; комп'ютеризація. Фахівець сьогодні – це людина із широкими загальними й спеціальними знаннями, здатний швидко реагувати на зміни в техніці й науці, що відповідають вимогам нових технологій, які неминуче будуть упроваджуватися; йому потрібні базові знання, проблемне, аналітичне мислення, соціально-психологічна компетентність, інтелектуальна культура. Такі пріоритети обумовлені двома соціальними й економічними факторами: великим потоком інформації в усіх сферах знань та усвідомленою потребою сучасного суспільства в гнучких, адаптивних системах освіти, що передбачають можливість досить швидкої професійної переорієнтації та підвищення кваліфікації, саморозвиток людини на будь-якому відрізку її життя.

Проте, можна зазначити, що сьогодні недостатня кількість фахівців відповідає вимогам суспільства, а підготовка нових фахівців загальмована в питаннях щодо подальшої самоосвіти людини, тобто навчання упродовж життя. Якість освіти фахівця та професійний рівень певною мірою залежить від його вмінь самостійно працювати та самоорганізовуватися, мається на увазі ефективно управляти своєю діяльністю. Отже, питання управління та самоуправління професійною діяльністю фахівця залишається актуальним.

У вищому навчальному закладі, де формуються професійні компетенції майбутнього фахівця, питання управління та самоуправління можна розглядати стосовно викладача, студента та їхньої взаємодії. Визначення умов, що впливають на їх взаємодію може привести до ефективної спільної роботи, тобто більш якісного формування необхідних професійних компетенцій. Таким чином, при визначенні психолого-педагогічних чинників, що впливають на продуктивність навчання, знаходженні ефективного механізму, за допомогою якого, можна ввести зміни в навчальний процес та управляти цим процесом, якість підготовки фахівців покращиться.

Виокремлення психолого-педагогічних факторів щодо управління професійною діяльністю особистості ґрунтується на чинниках, які були визначені в науковій літературі. Принципи розвитку особистості та положення про соціальну детермінованість і творчу сутність особистості розглядали П.Рудик, О. Петровський, В. Яблонко та ін. Сучасні проблеми, шляхи та засоби комплексного соціально-психологічного забезпечення професійної діяльності спеціалістів різних галузей визначали М. Корольчук, В. Крайнюк, Л. Подоляк, В.Юрченко та ін. Вивчення ціннісних орієнтацій – Д. Леонт'єв, М. Рокич та ін. Управлінські засади в освітянській сфері висвітлювали такі провідні вчені та практики, як В. Бондар, Л.Даниленко, Г. Єльнікова, Л. Калініна, Ю.Конаржевський, В. Маслов, В. Олійник, В. Пікельна та ін. Проте, виокремлення психолого-педагогічних чинників щодо ефективного управління якістю освітянських послуг, пошук нових технологій щодо вдосконалення системи управління професійною діяльністю викладача ВНЗ, навчальною і самостійною роботою студентів не достатньо висвітлені в науковій літературі та є актуальними для сьогодення.

Метою поданої статті є аналіз психолого-педагогічних умов управління якістю підготовки фахівців у вищій школі.

Завданням є визначити психолого-педагогічні чинники, які впливають на якість підготовки фахівців, показати ефективність застосування технології адаптивного управління щодо виявлення ціннісно-змістовної єдності учасників навчального процесу як одного з психолого-педагогічних факторів підвищення якості надання освітніх послуг.

Важливими аспектами педагогічної науки вважаються такі, які зосереджують увагу на навчанні вмінню самостійно добувати необхідну інформацію, виокремлювати проблеми й шукати способи їх раціонального вирішення, уміти критично аналізувати отримані знання й застосовувати їх задля рішення всіх нових завдань. Опанувавши ці вміння, виникає необхідність розширення та удосконалення розумового, інтелектуального потенціалу людини на основі оволодіння інформацією й перетворення її в знання. Таким чином, стратегічні напрями розвитку освітніх систем у сучасному суспільстві наступні: інтелектуальний і моральний розвиток людини на основі залучення його в різноманітну самостійну діяльність у різних сферах знання, із залученням новітніх технологій щодо адаптації людини до нового інфосередовища.

Освітня система є складовою соціальною і має її ознаки, тому як елемент системи виконує в суспільстві певну роль. Т. Парсонс виокремив основні функціональні вимоги до соціальної системи, без яких вона не може існувати, а саме: повинна мати здатність до адаптації, вміння раціонально організувати й розподіляти внутрішні ресурси; повинна бути цілеорієнтованою, здатною до постановки основних цілей і завдань і до підтримки процесу їх досягнення; повинна зберігати стійкість на основі загальних норм і цінностей, таких, що засвоюють індивіди, і таких, що знімають напругу в системі; повинна мати здатність до інтеграції, до включення в систему нових поколінь. Чим послідовніше здійснюється функціональний поділ діяльності на рівні інститутів і соціальних ролей, тим стабільніше сама система [4].

Елементами будь-яких соціальних систем є люди. Людина стає не тільки елементом системи, але й сама являє собою систему, що має складну структуру. Цілі та цінності суспільства й держави також не завжди відповідають цілям та цінностям окремої людини, але можуть бути реалізованими тільки через діяльність людини. Індивід із зміненою, поновленою системою цінностей, поглядів і інтересів являє загрозу старим соціальним структурам. Отже, у суспільстві повинні складатися структури досить гнучкі, здатні виразити зростаюче різноманіття інтересів, забезпечити поширення різноманітної інформації, створити можливості оволодіння через систему освіти, науки, виробництва новими знаннями, уміннями, технологіями.

Суспільство надає певні умови для розвитку людини. Створення певних умов надає можливість людині працювати краще. М. Корольчуром та В. Крайнюком доведено, що комплексне соціально-психологічне забезпечення створює сприятливі умови для адекватній та прискореній адаптації до умов професійної діяльності. Під соціально-психологічним забезпеченням вони розуміють комплекс заходів і засобів впливу на психіку особи та створення сприятливих соціальних умов з метою формування, підтримки та відновлення оптимальної працездатності фахівця. [2, - с. 7]. Будь-який фахівець певної сфери має свої особливі якості.

В. Яблонко зазначав, що єдність біологічного, психологічного та соціального виступає як базова особливість особистості. [7, - с.17]. Він виокремив наступні загальні особливості особистості, які, на наш погляд, можуть бути основою психолого-педагогічних умов управління якістю підготовки фахівців, а саме: єдність біологічного, психологічного та соціального; самосвідомість; індивідуальність; релятивність; структурна єдність; адаптивність, активність, свідомість. Він визначає, що сукупність відносин, що склалися з іншими людьми, становлять ядро особистості і значною мірою визначає соціальну і моральну цінність людини. [7, - с.21]. Отже, при визначенні системи цінностей людини, ефективність управління професійною діяльністю підвищиться. Так, актуальними стають сучасні підходи до цінностей, а також питання про ті ціннісні орієнтації, які існують у людей, зокрема в освітянській сфері. Виокремлення цінностей викладачів та студентів дадуть змогу більш ефективно спрямувати управлінський процес у досягненні освітянських цілей.

Соціологи цінності розглядають як фактор регуляції соціальних взаємодій. Цінності розглядаються, як: бажане, таке, що краще для даного індивіда, соціальної спільноти, суспільства. Цінності існують як цілісна система. Кожна система цінностей має одну основу. Таким підґрунтям виступають моральні цінності, у яких представлені бажані, кращі варіанти взаємин людей, їхніх зв'язків один з одним, із суспільством у такій формі: як благо, добро й зло, борг і відповідальність, честь і щастя [4]. Л. Подоляк та В.Юрченко поділяють цінності на декілька груп, а саме: абсолютні, вічні цінності, основні національні цінності, основні громадянські цінності та цінності сімейного життя [5]. Основні цінності формуються з дитинства й удосконалюються протягом усього життя. Як зазначав В. Сухомлинський, що добрі почуття повинні йти своїми коріннями в дитинство, а людяність, доброта, ласка, доброзичливість народжуються в праці, турботах, хвилюваннях про красу навколишнього світу, а моральний вигляд особистості залежить від того, з яких джерел черпала людина свої радощі в роки дитинства [6].

Коли учні закінчують школу та поступають до вищих навчальних закладів у них вже сформовані певні цінності, які відображають прихильності та напрями розвитку особистості. У цей період педагогам вищої школи необхідно звернути увагу на існуючі цінності студента та намагатися адаптувати його цінності до цінностей нової соціальної групи і спрямовувати на майбутнє. Цінності освіти діють на кожному етапі розвитку людини, тому цінності постійно міняються й уточнюються. Для нормального функціонування суспільства потрібна така система цінностей, що відтворюється й постійно оновлюється, що була б здатна корегувати освітній ідеал "цінності-мети" і на його основі змінювати зміст освітньої системи "цінності-засоби" на кожному етапі її розвитку [8]. Історичний досвід свідчить, що на певних етапах розвитку суспільства відбувається переорієнтація в національних цінностях освіти. Вони можуть знову знаходити або, навпаки, втрачати свої адаптивні властивості до нових умов. Проте, при всіх модифікаціях і змінах у національній освіті актуальним і незмінним залишається споконвічно закладене в них ядро – орієнтованість на людину. Внутрішні зміни особистості опосередковані не тільки педагогічним впливом ззовні, але й внутрішньою активною реакцією на соціально-педагогічну ситуацію розвитку, а також прагненням до саморозвитку, самовдосконалення, самовиховання, основи якого заставляються вже в дитячі роки. З погляду теоретичного й практичного осмислення розглянутого питання, представляються важливими положення Е. Бондаревської щодо гуманістичного особистісно-орієнтованого виховання, педагогічно скерованого процесу культурної ідентифікації, соціальної адаптації й творчої самореалізації особистості, під час яких відбувається входження людини в культуру, у життя соціуму, розвиток всіх її творчих здатностей і можливостей. Основними механізмами цього процесу є власна активність особистості, включеної у виховний процес у якості його суб'єкта й співавтора. Тому головна увага спрямована на розвиток суб'єктних властивостей особистості: внутрішньої незалежності, самостійності, самодисципліни, самоконтролю, самоврядування, саморегуляції, здатності до рефлексії тощо [1, - с. 34]. Ці положення важливі для здійснення навчання та виховання студентів. Необхідно створювати умови для задоволення потреб і інтересів студентів, їх саморозвитку, надати підтримку й допомогу в реалізації його здатностей з урахуванням його можливостей і досягнень. Таку підтримку можна надати за допомогою цілеспрямованого впливу на студента задля його переходу в якісно новий стан, тобто за допомогою механізмів адаптивного управління.

В управлінні існують технології, які спрямовані на саморозвиток людини, однією з таких технологій є коучинг. Коучинг базується на трьох основних принципах, а саме, це – переконання, цінності й цілі. Всі ці принципи знаходять своє відображення у релятивній особливості особистості, тому, у процесі здійснення управління якістю підготовки фахівця, вони будуть також психолого-педагогічною основою з урахуванням якої буде відбуватися будь-яка педагогічна діяльність. Коучинг є однією з ефективних технологій управління професійною діяльністю. По-перше, коучинг зосереджений на особистому прагненні – меті і на засобах її досягнення. По-друге, коучинг спонукає зрозуміти власні цінності та дотримуватися їх задля досягнення цілей. По-третє, коучинг заперечує обмеження переконань та закріплює позитивні твердження, виокремлюючи завдання, що забезпечують зворотній зв'язок [3].

Технології коучингу допомагають людині усвідомити ситуацію, працюють над його цілями й цінностями, вказують, у який момент можна зробити вибір, борються зі звичками, які гальмують людину, і підтримують у змінах, які людина здійснює. Саме тому, коучинг є ефективною технологією при роботі зі студентами та викладачами. Отже, цінність є справжньою причиною й підґрунтям для досягнення мети. Мета повинна відповідати цінностям студента (викладача). Розуміючи свої цінності, людина вільна шукати й знайти кращий спосіб задоволення своїх потреб. При дотриманні цінностей зберігається мотивація. Якщо з'ясувати для себе цінність, що стоїть за метою, то, просування до мети перетвориться у задоволення. Насамперед, коуч-сесія допомагає викладачу (студенту) прояснити власні цілі, що значно підвищує мотивацію при викладанні (навчанні) та приводить до підвищення їх якості.

Нами було проведено коуч-сесії із викладачами кафедри та студентами, які навчаються на перших, других та третіх курсах нашого університету щодо виявлення їх цінностей. Для визначення їх цінностей було вибрано поширену методіку М. Рокіча, яка визначає змістовну спрямованість особистості і складає основу її відносин до навколишнього світу, інших людей, самого себе, а також є підґрунтям основи світосприйняття й ядром мотивації життєвої активності та життєвої філософії. М. Рокіч виокремлює два типи цінностей: термінальні (цінності-цілі), такі в яких кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прагнути, та інструментальні (цінності-засоби), це такі переконання, в яких певний спосіб дії або якість особистості є переважною у певній ситуації [8].

Для визначення ціннісно-змістовної єдності викладачів та студентів як умови їх взаємодії, викладачам та студентам на коуч-сесії було запропоновано цінності які необхідно було розподілити на найбільш важливі, важливі та менш важливі.

При порівнянні відповідей, було отримано наступні результати: по-перше, в основному у студентів та викладачів співпадали визначення більш та менш важливих цінностей, так найбільш важливими цінностями першої групи для студентів та викладачів були любов, щасливе сімейне життя та активне життя, щодо другої групи – це чесність (правдивість, щирість), вихованість (гарні манери). До важливих цінностей було віднесено наступні цінності з першої групи: продуктивне життя (максимально повне використанні внутрішніх ресурсів), впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів), до другої групи: раціоналізм та ефективність у діях (любов до праці, продуктивність в роботі). До менш важливих можна віднести з першої групи цінностей: красу природи та мистецтва (переживання прекрасного у природі та мистецтві), щастя інших (благополуччя, розвиток та удосконалення інших людей, усього народу, людства в цілому); до другої групи: непримиренність до недоліків у собі та інших) та високі вимоги до життя.

Отже, нами було виявлено основні прагнення як студентів, так і викладачів. Знання про цінності людини надає матеріал щодо розуміння вмотивованості до навчання або викладання, не відбудеться ефективна дія, якщо людина не вмотивована. За допомоги виявлення цінностей можна більш якісно спрямовувати людину на результат праці або коригувати цінності щодо потреб суспільства. Так, наприклад, для безперервної самоосвіти та самоуправління однією з необхідних цінностей з першої групи є розвиток (робота над собою, постійне духовне та фізичне удосконалення), яке не є важливим для студентів (за результатами коуч-сесії), проте, викладачі надають перевагу такій цінності, так, викладачі можуть спрямовано вплинути на студентів щодо формування цінності яка є важливою для їх подальшого життя.

У такий спосіб можна розглянути й інші цінності студентів, які не важливі для них на першому курсі, проте набувають значення на наступних курсах навчання у процесі роботи викладачів зі студентами щодо їх цінностей. У студентів різних курсів цінності змінюються, наприклад, цінність першої групи – цікава робота, другої – освіченість була менш важливою для студентів першого курсу, а для студентів другого та третього курсів, вона набула актуальності. Або відбувається протилежне, якщо для студентів перших курсів була важливою така цінність, як розваги, то для студентів третього курсу вона стає менш значущою. Також у навчальному процесі необхідно звернути увагу на стовідсоткові цінності студентів, які є важливими для них і не є важливими для викладачів, а саме цінність першої групи – здоров'я (фізичне та психічне). На прикладі цієї цінності, можлива переорієнтація і цінностей викладачів, що значно підвищить продуктивність у роботі. Аналізуючи результати проведеної коуч-сесії, було визначено пріоритети у професійному розвитку викладачів та студентів, що підвищило вмотивованість у роботі і навчанні та близькість у показниках термінальних цінностей, що доводить їх ціннісно-орієнтовану єдність. Позитивна вмотивованість завжди впливає на якість у діяльності, у нашому випадку можна говорити про цілеспрямований вплив на формування у студента необхідних для суспільства якостей, іншими словами управління якістю підготовки фахівців.

Висновки. Виокремлення психолого-педагогічних умов щодо ефективного управління якістю підготовки фахівців є підґрунтям для подальшого удосконалення системи освіти. Практичною цінністю роботи є розробка матеріалів щодо проведення коуч-сесій для виявлення ціннісних орієнтації студентів та викладачів та впровадження її на практиці з метою визначення ціннісно-змістовної єдності учасників навчального процесу. Завдяки цьому, на сьогоднішній день викладачі можуть відчувати зміни у результатах навчання студентів з іноземної у нашому університеті, а саме: зросла зацікавленість предметом – іноземну обирають як вибіркову дисципліну все більша кількість студентів, активність студентів з використання іноземної у навчальних цілях зросло про що свідчать виступи на конференціях іноземною, написання наукових робіт та друкування тез доповідей іноземними мовами.

Зазначена тема має широкий спектр вивчення, який не можливо викласти в окремо взятій статті, тому є невичерпаною. Технології коучингу мають перспективу розвитку, тому що є інструментом, який дає змогу викладачам самостійно обирати шляхи удосконалення своєї професійної діяльності, що впливає на культуру педагогічної діяльності і, у свою чергу, впливає на саморозвиток студентів. Коучинг тільки починають вивчати як механізм адаптивного управління і тому, є цікавим щодо подальшого вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бондаревская Е.В.* Ценностные основания личностно ориентированного воспитания / Е.В. Бондаревская // Педагогика. – 1995. – № 4. – С. 29–35.
2. *Корольчук М.С.* Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: навч. посібн. для студентів ВНЗ / М.С. Корольчук, В.М.Крайнюк. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 580 с.
3. *О'Коннор Дж.* Коучинг с помощью НЛП: практическое руководство по достижению поставленных целей / Дж. О'Коннор, А. Лейджерс. / [пер. с англ. М. Котельниковой]. – М.: "Изд-во ФАИР", 2008. – 288 с.
4. *Парсонс Т.* О структуре социального действия / Т. Парсонс. – М.: Академический проект, 2000. – 880 с.
5. *Подольяк Л.* Психология вищої школи: Практикум: навч. посібн. / Л.Г.Подольяк, В.І.Юрченко. – К.: Каравела, 2008. – 336 с.
6. *Сухомлинский В.А.* Сердце отдаю детям / В.А. Су-хомлинский. – К.: Изд-во "Радянська школа", 1973. – 287 с.
7. *Яблонко В.Я.* Психолого-педагогічні основи формування особистості: навч. посібн. / В.Я. Яблонко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 220 с.
8. *Rokeach M.* The Nature of Human Value: N.Y.: Free Press, 1973. – 364 p.

Подано до редакції 26.10.09

РЕЗЮМЕ

У статті розглядаються педагогічні основи управління якістю підготовки фахівців у вищій школі та виокремлюються управлінські технології щодо їх формування. Зазначається, що професійний ріст викладача є однією з умов якості підготовки фахівців, а безпосередня увага до особистості студента, його цінностей та цілей є одним із шляхів підвищення

ефективності роботи як викладача, так і студента. Висвітлюються сучасні підходи до цінностей, дається їх характеристика та особливості. Пропонується технологія коучингу, як одна із ефективних технологій управління людськими ресурсами. Визначаються основні принципи коучингу. Визначаються фактори впливу на якість підготовки майбутнього фахівця.

Ключові слова: педагогічні умови управління, цінності, цілі, коучинг, принципи коучингу.

Т.А. Боровая

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ УПРАВЛЕНИЯ КАЧЕСТВОМ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются педагогические основы управления качеством подготовки специалистов в высшей школе и выделяются управленческие технологии их формирования. Отмечается, что профессиональный рост преподавателя есть одной из условий качества подготовки специалистов, а непосредственное внимание к личности студента, его ценностям и целям является одним из путей повышения эффективности работы как преподавателя, так и студента. Освещаются современные подходы к ценностям, дается их характеристика и особенности. Предлагается технология коучингу, как одна из эффективных технологий управления человеческими ресурсами. Определяются основные принципы коучинга. Определяются факторы влияния на качество подготовки будущего специалиста.

Ключевые слова: педагогические условия управления, ценности, цели, коучинг, принципы коучинга.

T.A. Borova

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGIC CONDITIONS OF MANAGING THE QUALITY OF TRAINING SPECIALISTS AT HIGHER SCHOOL

SUMMARY

The article analyzes pedagogical bases of managing the quality of training specialists at higher schools; ascertains managerial technologies of their development. It is assumed that teachers' professional development is one of conditions of teaching quality; and immediate attention to student's personality, their values and purposes is a way of overall performance increasing. The article analyzes modern approaches to values, suggests their characteristics and features. The coaching technology is considered to be a most effective technologies of managing human resources. The author ascertains some main coaching principles; determines factors of influence on the quality of training future specialist.

Keywords: pedagogical conditions of management, values, purposes, coaching, coaching principles.
